

III

„Învățatul popă Petru din Hodac“.

Interesant nu numai din punct de vedere politic și interconfesional, dară și social și cultural pentru istoria Transilvaniei, este un document în limba magiară din 15 Iunie 1704, comunicat de dl protopresbiter din Murăș-Oșorheiu, Parteniu Trombitaș de Bethlen.

În satul Erdő-Szent-György (Sângiorgiul de pădure), situat pe frumosul șes al Târnavei mici, din vechime sunt locuitori români greco-orientali și maghiari reformați. Posesori mari în aceasta comună, tăiată în două părți de Târnavă mică, erau principele Vittenberg, ca succesor prin căsătorie al familiei conte Rhedei, Teleki Samuel, Kemény Pál și Zék Jánosnó, ca succesorii în feliurite chipuri ai familiei Bánffy Péter.

Acestia pela anul 1704 aveau o moară de măcinat făină în mijlocul satului, care astăzi încă există. Aceasta se putea susține numai cu un iaz, făcut cruciș preste apa Târnavei; dară în anii mai înainte de 1704 rupându-li-se iazul, după o tradiție veche nu se afla așa meseriași de moară, ca să se poată lega iazul, căci ori și câți se apucau de acest lucru, trebuia să-l părăsească din cauză, că ce lucra ziua, noaptea apa ducea.

În anul mai sus numit, într'o zi, când lucrau oamenii români la iaz, au sosit acolo un popă, Petru

numit, ce se dicea a fi din părțile Szász-reghenului din satul Györgyén-Hudák.

Mai sus de locul, unde era a se lega iazul, era un podișor cruciș preste Târnavă pentru trecerea pedestru dintr'o parte de sat în cealaltă și trecând preste acel podișor și străinul popa Petru cu o straiță în spate, după ce dede binețe cătră lucrătorii români la iaz și după răspuns de mulțămită din partea acestora, sê fi ȕis cătră lucrători, că în zadar se ostenesc cu acest iaz, că până nu-'l va lega dênsul, nu va sta și după schimbarea acestor vorbe s'a dus mai departe. Nu mult după aceea sosiră diregătorii curȕii, căroră lucrătorii români le descoperiră, ce ar fi ȕis un călêtor străin.

Diregătorii au trimis fără întârȕiere a căuta în toate părțile pe străin și după ce l'au aflat s'au tocmnit cu el, de le-a legat iazul, închieind contract cu el.

Popa Petru, apucêndu-se de legatul iazului, ar fi ȕinut rugăciunea sfințirei apei pe amêndouê marginile Târnavei și așa legând iazul, a stat ȕeci de ani nemișcat.

Din documentul, ce 'l reproducem mai jos în limba magiară după original și-apoi și tradus în limba românească, se vede între altele :

1. că după legile și usaȕa țerii, românilor ortodocși nu le era ertat în comitate a zidí o biserică fără concesiunea posesorilor de pâmênt. O atare concesiune n'a fost posibil a se esopera pentru români ortodocși din Erdő-Szent-György, nici în urma întrepunerei metropolitului ortodocs.

2. În casul de față o atare concesiune s'a dat pentru un câștig avut dela facerea iazului prin preotul Petru.

3. Și aceasta concesiune s'a dat pe lângă anumite condițiuni, cari toate merg întru a subordina pe preoții nostri superintendentului reformat și pe românii ortodocși preste tot a-i face accesibili pentru religiunea reformată. În special li se pune condiția românilor ortodocși, că dacă nu trec la reformație, să rămână în religiunea ortodocsă răsăriteană, — ceea ce atât însemnează : să nu treacă la catolicism prin poarta unații, care li-se deschisese.

4. Că în acel timp în tot ținutul nu se afla un meseriaș priceput, pentru a face iazul unei mori pentru boeri și domni de pământ, afară de popa românesc, Petru, care se numește *învățat* și se privia înzestrat cu daruri estra-ordinari.

5. Că domnii țerei reformați unguri, măcar că desprețuiau religiunea ortodocsă răsăriteană și o persecutau până la estirpirea ei din țară, totuși aveau mare respect de afuriseniile popilor românesci și țineau mult la puterea rugăciunei lor; pentru aceea și vedem în contractul de față și aceea condițiune, ca preoții de religiunea ortodocsă răsăriteană cei de atunci și cei următori să-și aducă aminte în rugăciunile lor de domnii pământesci.

Tecstul original al documentului din cestiune este următoriu:

„Item In Anno 1704 Die 15-a Junii, az Nemes „országának Guberniumnak, 's az Reformata valláson „Püspök Urnak Vesprémi István Urnak, Maros széki „Madarason lako Tiszteletes Esperest Urnak, 's Maros „széki fő király Biro ura uraméknak, Kereszturon lako „Kereszturi János Urnak 's Süketfaluban lako Bothos „Imre Urnak, Adjuk O Ngknak kegyelmeknek, Mi „Erdő-Sz.-Györgyi Possessori Uraiméknak tudtára „Maros székben levő Jozságunkban.

„Mi Tekintetes Nemzetes Rhédei Pál, 's Tekintetes nemzetes Bánffi Péter, 's Tekintetes nemzetes Nehai Rédei Jánosné Aszonyom, Tekintetes nemzetes fiaimmal együtt Rhédei László, Rhédei Mihály, Rhédei Sándor 's Tekintetes nemzetes Rhédei Ferentzel.

„Az Erdő-Sz.-Györgyi Görög orthodoxa valláson levő olá Templomnak Contractionalis levele, kit adtunk mi földes Urakk punctumokkal együtt, sequitur eo modo, elsőben hatalmasan fogták volt az Templomnak építésére Jobbágyaink az olá Püspök Tanátsábol, s 12 olá Papokat küldett volt potentiose, fel akarta állítani, mi pediglen földes Urak repellaltuk az Püspök embereit, tudván miis azt a Romai feleséges Császár koronás Királyunk 's fejedelmünktől, helyben állitván a Nemes országnak 's földes ős Uraknak minden igazságokat confirmálván hogy égy Keresztény Atyafiú is avagy subditus Jobbágyok földes Urak engedelmekek nélkül gyalázatra bosszura olá Templomat senki ne építsen, külömben nem, hanem okkal s jó moddal. Látván mi azért, hogy az olá Jobbágyink hatalmasan felig felrakták az Templom fáit sok kérelemre mi hozzánk valo instantziáját az jolelkű 's Isten félő Tudos Görögény hudóz olá Pap Péternek, Püspök Urnak recomandatoria levelét, hogy külső-artificiumra is volna értelme, miis meg engedték az Görög valláson valo Religiora felépíteni Templomokat, olyan Conditioval mint hogy az küküllő vize malmunk gáttját elszakasztotta volt, s gátunk drágás kötésire valo Malommestereket nem akartunk miis kárunkra szegődni, de maga az fellyebb nevezett olá Pap Péter Malmunknak gáttját ajándékon kötsse azon jó munkáját, s hasznunkat tapasztalván, miis közönségesen ezeknek a Punctumoknak rendi szerint mint a Tiszteletes Tudos Pap Péternek, Jobbágyinknak engedték meg az Templomokat felépíteni,

„ugy hogy maga lakjék mellette, vagy fia avagy „unialatlan Pap.

„1. *Primo*. A oláh Pap az Cálvinista Religio ellen „ne praedikaljon, az Tiszteletes kalvinista Praedicátor az „orthodoxa Religio ellen, sem egyik vagy másik Nyáj- „ból, Juhból, farkas modra rapiálni vagy hitegetni, „semmidön urak dolgában se vendég helyben, sem „utzán avagy utban, egy szoval semmi modon vallá- „sok felett nem engedtetik meg disputálni a ki pe- „diglen animi confectiojában nem nyogodnék, tehát „meg fenekeltessék lapáttal kapu közöt ugy hogy „más emelje fel az föld színéről.

„2. *Secundo*. A mostani Görög orthodoxa valláson „lévő Tiszteletes Péter Pap Hiti szerént az orthodoxa „vallástól el ne szakadjon, se az Reformatusok mellől, „hanem az Reformatus Püspök Uramtól halgasson, „mind az Aprobata is doczál az oláh Papok felől, „jól alkalmaztassa magát a szomszédokkal mind a „Recomandatoria Levélben írva vagyon felölle, ha „tiszteéségesen viseli magát, mind maradéka ha itt „akarnának lakni, mind pedig az kik megmaradnak „ebben az mi contractionalis punctumok rendi szerént „olyan audientiaja légyen mint az mi Praedicatorunk- „nak Posteritásink successorink előtt, a mely oláh „Pap pedig az orthoxa vallás mellől 's kötésünk nem „állana, az olyan Pap sem hideg sem meleg faáz, „ellenúnk rebellál, semmi képpen nem engedjük, hogy „Jozságunkban lakjék az olyan hite szegett embert „vagy oláh Papot.

„3. *Tertio*. Az oláh Esperest, ha idegen valláson „állana, az mi Reformatus Püspök uramtól nem hal- „gatna, Jozságunkban nem engedtetik meg semmi kép- „pen praescribálni ő Kegyelmeék az görög vallá- „son lévő oláh Papnak, sem Jobbágyainknak egy „szoval.

„4. *Quarto*. Reggel az oláh Papnak Posteritá-
„singtől engedtessek meg legelsőbben az Istennek
„szent házában officiumot szolgálni, Vetsernyére pedig
„az mi embereink menyének előbb az Templomban
„azután az görög valláson lévő oláh Papp Jobbá-
„gyinkkal együtt, Husvét napján éjszakára valo vi-
„radolag extra ordinaria kiáltásokat Templomoknál,
„kolompózásokat, az micsoda vak szokások vagyon
„az oláh nemzetnek, meg ne engedtessek semmi képpen.

„5. *Quinto*. Az mely oláh ember Papjának bérét
„nem akarná fizetni, avagy Clácában dolgozni, vagy
„Beszerikájok hoz segíteni, vagy Papp házához sz.
„égyházfiaknak parancsolásokat halgatni, az olyan
„szofogadatlan ember az udvari Gondviselőktől fene-
„keltessék meg jól (ut supra signatum est) azomban
„az Papnak bérit egészen meg fizetni.

„Mi fellyebb meg nevezett uri személyek contrac-
„tizálván eszerént élő nyelvel is parancsoljuk, hagyuk
„posteritásinknak, successorinknak megtartsák ezen
„kötésünket, mint mi is megtartottuk életünkben mind
„az Jobbágyink mind az orthodoxa valláson lévő oláh
„Pap mi érettünk 's nemzetségünkért az élő Istennek
„könyörögjenek, látván ök is mi töllünk, Istenfélő en-
„gedelmességünket igaz Possessoroknak Tutoroknak,
„az oláh Görög vallásu Templomának szép emlékezetet
„hagyván, mind ebben a Seculumban, mind pediglen
„az örök életben az Atya Istennek dicsőségben örök-
„kön örökké Amen.

„*fide nostra mediante coram nobis Petrus Li-*
„*terati jurator de Havadtto m. p. et Andreas*
„*Nagy de Erdő Szent György m. p.*“

În traducere românească se presintă astfel :

„Tot în anul 1704, ziua 15 Iunie, sub guvernul nobilei provincie, când se afla ca episcop al religiunii reformate Vészpremi István, cinstitul domn protopop al scaunului Murășului din Mădăraș și ca domn primariu al județului în scaunul Murăș dnii Kereszturi János din Keresztur și domnul Bothos Imre din Süketfalva. Mărilor sale le facem cunoscut noi domnii posesori în Erdő-Szent-György din moșia noastră, care o avem în scaunul Murășului.

Noi cinstiții și de bun neam Rhédei Pál, cinstit și de bun neam Bánffi Péter, cinstita și de bun neam doamnă, Rhédei Jánosnő, cu cinstiții și de bun neam fi mei împreună : Rhédei Lászlo, Rhédei Mihály, Rhédei Sándor, și cu cinstitul și de bun neam Rhédei Ferencz.

Cartea contrațională a bisericei greco-ortodoxe din Erdő-Szent-György, care noi domnii posesori din Erdő-Szent-György cu punctele dimpreună am dat'o : sequitur eo modo :

Mai înainte cu mare putere s'au fost apucat iobagii nostri de ridicarea unei biserici la sfatul episcopului român și doi-spre-zece popi românesci, trimițându-se cu puterea, au voit a o edifica ; însă noi domni posesori am respins pe oamenii episcopului, sciind și noi acele drepturi, date dela înălțatul împăratul nostru roman și încoronatul nostru rege și principe, confirmate țerei noastre și domnilor posesori vechi, după care nici unui creștin nici unui iobagiu supus nu este ertat fără învoirea domnilor posesori spre rușinare și batjocură să edifice biserică românească altmintrelea fără numai cu cauție și bun înțeles.

Veșând noi dară, cum că iobagii noștrii români au ridicat cu puterea lemnele bisericei de jumătate,

după multă rugarea lor și cătră noi și după ce în scris au cerut dela noi însuflețitul și de Dumnezeu temătoriul învățat popă românesc Petru din Györgyön-Hodák, pe care domnul episcop l'a recomandat ca pricepătoriu și în alte meserii din afară, am conces pentru religia greco-ortodocsă a edifica biserică cu aceea condițiune: fiindcă apa Târnavei a rupt iazul morii noastre și pentru diregerea iazului costisitoare, nici noi n'am voi spre paguba noastră a tocmí, pentru ca susnumitul popă românesc Petru să direagă în dar iazul morii noastre, ear noi vëdënd osteneala și acest lucru bun al lui în folosul nostru, am conces și noi din parte-ne, conform punctelor următoare atât onoratului și învățatului popă Petru, cât și iobagilor nostri a ridica o biserică, cu aceea, că sau dënsul sau fiul seu sau popa neunit să locuiască lângă dënsa.

1. *Primo.* Popa românesc să nu predice în contra religiei calvine, nici cinstitul predicator calvinesc în contra religiei ortodocse, nici unul nici altul n'are voiă oile din turma celuilalt ca lupul să le răpească sau amărască, nici când vor fi în slujbă domnească, nici în crăjmă, nici pe uliță, nici pe drum, cu un cuvënt nici într'un chip să nu se dispute despre religie; iară care în convinșiunea inimei nu s'ar putea odihni, acela să se bată cu lopata preste ședut sub poartă așa, încât alții să-l ridice de pe fața pământului.

2. *Secundo.* Cinstitul popa Petru, care acum se ține de religia ortodocsă, după credință, să nu se abată dela religiunea ortodocsă și nici de cătră reformați, fără să asculte de domnul episcop reformat precum și „aprobatele,“ ne învăță despre preoții românesci să se aibă bine cu vecinii, după cum e scris în cartea recomëndătoare despre dënsul. Dacă se va purta omenesce în religia sa atât el cât și succesorii sei, dacă vor voi a ședé aicia precum toți aceia, cari

vor rămâne pe lângă punctele acestea contracționale, vor avea audiență ca și predicatorii noștri înaintea noastră, următorilor și succesorilor noștri; iar care popă românească se va depărta dela religia ortodoxă și dela legătura aceasta, un atare popă, nici rece nici cald revoltează în contra noastră și pe unul ca acela renegat de religia sa, fie om de rënd sau popă românească, nu-l vom suferi, ca să locuiască în moșia noastră.

3. *Tertio*. De cumva protopopul românească s'ar abate dela religia sa și n'ar asculta de domnul nostru episcop reformat, nu-i este iertat a prescrie în moșiile noastre nici într'un chip, nici domniile Sale popi românești de religia greacă cu un cuvânt nici iobagilor noștri.

4. *Quarto*. Preotului românească să-i fie ertat din partea posteriorilor noștri a săvârși slujba dimineața mai înainte în casa Domnului, ear la vecernie oamenii noștri să meargă mai înainte la biserică și apoi preotul românească de religiunea grecească cu iobagii noștri la olaltă în dorile de di la Pasci nici într'un chip să nu sufere strigările estra-ordinare și escesurile, ca nisce obiceiuri ale neamului românească.

5. *Quinto*. Poporenii, cari n'ar voi să plătească preotului român simbria sau a-i lucra în clacă sau a ajuta la biserică și la casa parochială, sau care n'ar asculta poruncile curatorului suprem, acela român să se bată bine preste ședut (ut supra signatum est) și simbria tot să i-o plătească preotului.

Noi mai sus numitele persoane domnesci subscriind contractul cu limbă vie, poruncim și orânduim posteriorilor noștri, să împlinescă punctele acestea contractuale, precum le-am împlinit și noi în viața noastră,

ca așa să se roage iobagii noștri și popa romănească de religiunea ortodocșă către Dumnezeu cel viu pentru noi și neamurile noastre, vedând și dênșii dela noi obediënța noastră a dreptilor posesori și tutori către Ddeu lăsând prin aceasta bisericeii greco-ortodocșe un memorandum frumos și în seculul acesta și în viața vecinică spre mărirea lui Ddeu Tatăl, în vecii vecilor Amin.

Prin noi și în prezența noastră:

*Petru Literati, jurator de Havadtto, m. p.
și Andreas Nagy de Erdöszentgyörgy m. p.*
